

Korte boekbespreking

Christendom en gnostiek

De Da Vinci Code, aaneenrijging van gnostische onzin

H.J. Boiten

Het is alweer enige tijd geleden dat het geruchtmakende boek van Dan Brown, *De Da Vinci Code*, verscheen. Het was en is niet zomaar een spannende thriller. De auteur neemt het traditionele christelijke geloof onder vuur, en hij heeft sommige van zijn lezers aan het twijfelen gebracht aan de geloofwaardigheid van het evangelie. Op een inderdaad indringende manier suggereert hij dat de kerk de waarheid over Jezus en zijn vroegste volgelingen heeft verzwegen. Ten onrechte verhief de kerk de mens Jezus tot God en verzweg de waarheid over de innerlijke Christus. Die waarheid zou te vinden zijn in de gnostische geschriften, die een ander beeld tonen van Jezus dan de evangeliën.

Eerder hebben andere auteurs als Elaine Pagels, Jacob Slavenburg en Willem Glaudemans, als serieuze wetenschappers en kenners van de gnostiek, het traditionele christendom al onder vuur genomen vanuit die hoek. Maar in haar in 2007 verschenen boek *Op zoek naar het oorspronkelijke christendom* scheidt de theologe Martie Dieperink helderheid over de oorsprong en de achtergrond van deze neognostiek. Met haar kennis van de Bijbel en de kerkvaders weet zij te onderscheiden tussen 'feit en fictie' in *De Da Vinci Code* en in de moderne gnostiek. Zij neemt ons mee op zoektocht en weet een duidelijk antwoord te geven op die spannende vraag: waar vinden we het oorspronkelijk christendom: in de gnostiek of in de kerk?

Jezus, de Zoon van God?

Al in haar inleiding gaat zij de confrontatie aan. Het zijn maar eerste schermutselingen, maar veelzeggend. Heeft de kerk ons bedrogen en verzwegen zij de echte waarheid over Jezus (p. 11)? Dan Brown beweert in zijn boek dat al zijn beschrijvingen waarheidsgetrouw zijn. Alert pakt mw. Dieperink er één bij de kop: de bewering dat Jezus pas benoemd is tot 'de Zoon van God', na een officieel voorstel op het Concilie van Nicea in 325. Maar zij wijst op Plinius de Jongere, die al in de tweede eeuw schreef dat christenen Christus als God beschouwen, en op de apostel Thomas, die toen hij de opgestane Heer zag, uitriep: mijn Heer, mijn God (Joh. 20:28). En haar conclusie is dan ook: Brown doet de waarheid geweld aan.

De gnostiek

Het eerste deel van haar boek behandelt de verhouding tussen de gnostiek en de kerk. Vinden we het oorspronkelijke christendom in de gnostiek? En was de gnostiek een wettige stroming binnen de kerk? De schrijfster gaat in alle rust op lastige vragen in. Ze bespreekt enkele vroege vertegenwoordigers van de gnostiek als Simon de Tovenaar, Valentinus, Basilides en Marcion. Gnosis is innerlijke kennis, de diepe kennis van de grond van ons bestaan. Het is een innerlijke zoektocht waardoor je jezelf en God leert kennen. Waarom ben je in de wereld en waar ga je heen (p. 18)? In de gnostiek gaat het erom dat de mens God wordt (p. 34). De auteur laat zien dat de Bijbel ook spreekt van gnosis, kennis. Maar kennis betekent in de Bijbel niet dat je opgaat in een onpersoonlijk Al, maar dat je gemeenschap hebt met een persoonlijk God. Het eeuwige leven, dat is dat zij U kennen, de enige ware God, en Hem die

U gezonden hebt, Jezus Christus (Joh. 17:3). Johannes verwerpt het bestaan van de goden van de gnostici, zijn evangelie is antignostisch (p. 57).

De gnostiek en de kerk

Mw. Dieperink volgde colleges bij prof. Quispel, een kenner van de gnostiek. Deze vertelde dat Valentinus al gnosticus was vóór hij werd gepasseerd als bisschop. Quispel idealiseerde Valentinus. Maar de auteur haalt Tertullianus aan, een jongere tijdgenoot van Valentinus, die meedeelt hoe die gepasseerde Valentinus zich daarna ging afzetten tegen de kerk. Uit woede en frustratie richtte hij een felle aanval op de God van de Joden en christenen. Hij degradeerde de God van het Oude Testament tot een lagere god, een demon, een duister wezen. In diepste wezen is gnostiek rebellie tegen God, de Schepper van hemel en aarde (p. 21). Spirituele Joden en christenen zouden diep in hun eigen kern de *pneuma*, de geest ervaren, die een eenheid is met de Geest, de oneindige God, het ware licht. Valentinus verachtte ook de gelovigen, die geen weet hadden van de hogere kennis die hijzelf wel bezat. Eigenlijk waren gewone gelovigen inferieur, omdat ze nog te joods waren. De gnostiek kent een antisemitische tendens (p. 22). Heel anders dan de kerk die het Oude Testament als Woord van God in de canon erkende.

Dezelfde minachting voor en felle woede op de kerk vinden we terug in *De Da Vinci Code*: mannen met macht hebben in de vroege kerk de wereld ‘bezwendeld’ door leugens te verkondigen (p. 24).

Mw. Dieperink wijst op immoraliteit als een schaduwzijde van de leer van de Valentianen. Wie de Schepper van de wereld een boosaardig demiurg vindt, kijkt negatief aan tegen het leven op aarde. Dat kan leiden tot ascetisme en tot immoraliteit. Ben je van nature spiritueel, dan kun je als geestelijk mens niet besmet worden door immoreel gedrag, wat je ook maar zou doen. Want je zoekt in jezelf de hoogste morele autoriteit (p. 27).

In het verlengde daarvan zou gnostiek berusten op spirituele ervaring, terwijl de kerk met het dogma letterknechterij kweekt. Schitterend doorbreekt de schrijfster deze valse tegenstelling: dogma's zijn geen dode dingen, maar uitingen van levend geloof in Christus, terwijl de gnostiek dogmatisch zijn fundament vindt in heidendom en Griekse mythologie (p. 31). De auteur gaat ook in op de figuur van Simon de Tovenaar en op de brieven van Paulus. Haar conclusie is dat de vrije gnostische groepen geen deel uitmaakten van de kerk. Het waren sekten buiten de kerk (p. 47). Er waaide in de gnostiek een heel andere geest dan in de kerk (p. 67).

Jezus, een esotericus?

Volgens neognostici heeft de kerk de gelovigen eeuwenlang een vals Jezusbeeld voorgeschoteld. De kerkelijke Jezus zou een fictief bedachte constructie van theologisch denken zijn, maar de ‘herontdekking van het verloren licht’ de echte Jezus, een historisch feit (p. 69). Christus is de naam van God in ons innerlijk, een kosmisch bewustzijn, een hoger zelf. Daarmee krijgt de thriller van Brown de lading van een dubbele sensatie.

Maar ook hier laat mw. Dieperink zien dat de Bijbel wel spreekt over Christus die door het geloof kan gaan wonen in onze harten (Ef. 3:16,17), maar dat betekent niet dat we een innerlijke goddelijke vonk bezitten. Het betekent wel dat we een persoonlijk relatie krijgen met Christus (p. 72). Voor de kerkvaders waren gnostici echt geen christenen. De echte gnostici maakten geen deel uit van de ene algemene christelijke kerk. Gnostiek is per definitie

een polemiek tegen de christelijke orthodoxie. Voor het oorspronkelijke christendom kun je het best te rade gaan bij de canonieke evangeliën (p. 74).

Het geheim van de graal

De theologe Martie Dieperink bespreekt in haar boek vele thema's die de gnostiek raken. Op één onderdeel wil ik nog wijzen: het geheim van de graal.

De graal werd vanouds als de kelk beschouwd die bloed van Jezus bevat. Dan Brown kiest anders. Hij laat zich in *De Da Vinci Code* inspireren door het boek *Het heilig bloed en de heilige graal*. Jezus zou gehuwd zijn geweest met Maria Magdalena en kinderen hebben gekregen. Moeder en kinderen zouden na de kruisiging naar Zuid-Frankrijk zijn gevlucht, waar zij in hun nageslacht de basis werden van de eerste koninklijke dynastie van Frankrijk, de Merovingen. Brown neemt dat over en schrijft dan over de ouders en grootouders van 'prinses' Sophie. 'Het was ongelooflijk, maar ze (de ouders van 'prinses' Sophie) waren allebei afkomstig uit een Merovingische familie; rechtstreekse afstammelingen van Maria Magdalena en Jezus Christus' (*De Da Vinci Code*, p. 418). Al met al blijkt Browns boek maar het topje van de ijsberg: er is een hele neognostische subcultuur ontstaan, waarin de meest dwaze ideeën eindeloos worden herhaald en doorgegeven.

Maar opnieuw gaat de auteur de confrontatie aan. Geen enkele historische bron getuigt van een huwelijk tussen Jezus en Maria Magdalena, ook de gnostische geschriften doen dat niet. Dat Maria Magdalena en Jezus getrouwd waren, is pure fantasie (p. 134).

Hoewel Maria Magdalena volgens het Nieuwe Testament een gewone vrouw is, maakt Brown de graal tot symbool van het heilig vrouwelijke en de godin. Hoe komt hij ertoe om haar tot godin te verheffen? In het gewijde huwelijk worden man en vrouw in feite *goden*. De auteur laat zien dat het begrip moedergodin of koningin van de hemel wel in de Bijbel voorkomt (Jer. 44:19), maar dat de profeet Jeremia haar introductie veroordeelt in de naam van God. En Jezus is wel Bruidegom, maar niet van een vrouw, maar van de kerk. Het koningschap van David gaat niet over op vleeselijke kinderen van Jezus, maar is in Jezus' heerschappij als opgestane Heer vervuld. Hij is de eeuwige koning en heeft geen nageslacht nodig (p. 138).

Er zijn bij deze studie van mw. Dieperink op onderdelen best kritische kanttekeningen te plaatsen. Bijvoorbeeld over de oecumene van het hart (p. 148) en mogelijke nieuwe toenadering tussen roomsen en protestanten inzake avondmaal en eucharistie (p. 171). Maar de centrale boodschap van dit boek, dat gemakkelijk toegankelijk is ook voor lezers die minder bekend zijn met de oude kerkgeschiedenis, sprak me zeer aan. De neognostiek die we aantreffen in boeken als *De Da Vinci Code* is zorgwekkend, want ze verspert de toegang tot een juist verstaan van het evangelie van Jezus Christus, de Zoon van God en de Verlosser die voor ons is gestorven (p. 150). Bij de neognostiek is geen plaats meer voor duidelijke objectieve waarheden. Objectieve heilsfeiten als Jezus' geboorte uit een maagd, kruisiging en opstanding worden niet begrepen en gedegradeerd tot enkel mythen en symbolen.

Zo maken neognostici van de doop in feite een heidense rite. Er is een fundamentele kloof tussen de christelijke doop en de initiatierite van de mysteriegodsdiensden. En de kinderdoop is geen afwijking van het oorspronkelijke christendom (p. 164). Ook het avondmaal en de zondagsviering hebben geen heidense achtergrond, zoals Dan Brown beweert (p. 171,181). Feitelijk is *De Da Vinci Code* een aaneenrijging van gnostische onzin.

Het boek van Martie Dieperink zal de echt doorknede neognosticus niet aanspreken, want het is ontmaskerend. Maar voor sommige lezers van *De Da Vinci Code* die zijn gaan twijfelen aan de geloofwaardigheid van het evangelie en ook voor anderen, is dit dappere en goed

leesbare boek van de deskundige auteur met haar kennis van de Bijbel en de kerkvaders een aanrader.

N.a.v. Martie Dieperink,

Op zoek naar het oorspronkelijke christendom. Feit en fictie in De Da Vinci Code en de moderne gnostiek, Boekencentrum, Zoetermeer, 2007. ISBN 9 789023 921622, 189 pag. Prijs €17,50